

Balkanlarda Tarih ve Kültür Gezisi ya da Beyaz Mermerden Bir Mezar Taşına Sevinmek

Adnan ADIGÜZEL¹

27 Ağustos-3 Eylül 2013'te İslam Tarihçileri Derneğinin organize ettiği "Balkan Kültür ve Tarih Gezisi"ne katıldık. Ziyaret ettiğimiz bu coğrafya ecdadımızın yüzyıllarca hâkim olduğu ve hemen hemen gezdiğimiz yerlerin tamamında yaklaşık bir asır öncesine kadar da hâkim olduğu yerlerdi. Dolayısıyla buralardaki ziyaretimizde ya bizzat ecdadın hatıralarını görerek ya da onların hayalini düşünerek adeta düşler âleminde gezdik. Buralar yüzyıllarca dilimizin konuşulduğu, insanımızın gülümseyerek birbirlerini selamladığı, çarşılarında bizim ürünlerimizin satıldığı, her sokak başındaki camide beş vakit ezanın okunduğu mekânlardı. Şimdi de ezan okunan mekânların az da olsa hâlâ olması ne büyük bir mutluluk sebebiydi... Yine her gittiğimiz yer Anadolu'daki bir şehre benzetiliyordu, Bursa'ya, Kütahya'ya, Kastamonu'ya...

Balkanlarda bulunduğumuz süre içindeki en büyük mutluluklardan biri de camilerde cemaatle namaz kılabilmek oldu. Türkiye'de pek önemsemediğimiz bu durum orada büyük bir aşkla yapılan bir işti ve belki de içimizde düzenli namaz kılmayanların bile büyük bir iştiaqla namaz kılmalarına şahit olundu... Camilerde cemaatle namaz kılarken geçmişteki güçlü varlığımızın bir hatırasını yaşıyor, yeniden o günlerde yaşıyormuş gibi bir hayale dalıyorduk. Adeta, bizi izleyen birilerine 'İşte hâlâ buradayız, hâlâ namazdayız, hâlâ Müslümanız ve Müslümanları her türlü yok etme kampanyalarına karşı hâlâ cemaat halinde buradayız.' diyorduk...

Müslümanların bıraktıkları eserler Sarayova, Kosava, Üsküp vb. bazı yerler dışında ne kadar da seyrekleştirilmişler!... Birçok cami, medrese, köprü, vb. Müslümanları hatırlatan yapılar yok edilmiş... Bölgedeki şehirlerin bazılarında son savaşta yaralanmış yarım minareler görüyoruz... Şehirlerde Osmanlının yüzyıllık ayrılığında onlarca, yüzlerce eserden belki numunelik birkaç örnek kalmış. Onların da yaşatılması için el atılması, elden geçirilmesi restore edilmeleri

---

¹ Doç.Dr, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi.

gerekiyor. Bu anlamda gittiğimiz her yerde yoğun bir şekilde TİKA'nın restore ettirdiği yapılar gördük. Yine Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin desteğiyle ayağa kaldırılan eserler var... Ama yapılacak o kadar çok iş var ki, yapılanlar sadece bir örnek mahiyetinde, binlerce yapıdan numunelik bir kaçı gibi kalıyor...

Ecdad canı pahasına bu toprakları vatan haline getirmiş. Buraların İslam'la şereflenmesine vesile olmuş. Geride ah dili olsa da konuşsa diyeceğimiz sayısız eser bırakmış... O eserlerden bir kısmı ise, zamana meydan okurcasına ayakta... Allah bu eserleri ve topraklardan Müslümanları eksik etmesin...

Saray Bosna'da mezarlar siyah ve beyaz olarak iki çeşit mermerden yapılmış. Bunlardan beyaz olanları Müslümanların, Siyahlar ise Hıristiyanların mezarları. Müslüman ve Hıristiyan mezarları bazen ayrı ayrı yerlerde, bazen de aynı mekânda, birbirine bitişik mekânlarda... Çarşıda pazarda bir arada yaşayan insanların mezarları da bir arada bulunuyor, geçmişte olduğu gibi... Bunu düşünerek her gördüğümüz mezarlığa bakarken Müslüman mezarlığı mı, Hıristiyan mezarlığı mı olduğunu (istisnaları olmakla birlikte) ilk bakışta belirlemek mümkün. Araçla yola devam ederken yollar boyunca siyah mezarlıkların yanından geçtikçe bölgenin Hıristiyan bölgesi olduğu ya da Hıristiyan bölgesi haline getirildiğini, Müslümanların buralardan çıkarıldığını hüznü bir şekilde düşünerek gidiyoruz. Ancak bu arada zaman zaman bir beyaz mezar(lar) görmek ne büyük bir sevinç Allah'ım... İnsanın bir mezara sevinebileceği aklımızın ucundan bile geçmezdi... Ama burada beyaz mezarlar gördükçe buruk bir sevinç yaşıyoruz. Dua ediyor, 'Allah mezar sahiplerinin ve mezarların varlıklarını daim etsin.' diyoruz.

Kaniye Kalesi'ni kahramanca müdafaa eden Gazi Tiryaki Hasan Paşa'ya ait olduğu söylenen bir sözü hatırlıyoruz burada: 'Zafer ileridedir oğlum. Hücüm edip düşman hududunu aşarak bir mezar yeri almak, geri dönüp kaçarak bin yıl yaşamaktan daha iyidir...' Evet, bu güzel sözleri Kosovalı bir Arnavut olan Mehmet Akif Safahat'ında şöyle şiirleştirmiştir:

İşitmedin mi ne söylerdi muhterem ceddin:
 "Zafer ileridedir oğlum, hücüm edip aşarak,
 Hudûd-ı düşmanı hiç yoksa bir mezar almak;
 Geçip de ric'ate bin yıl muammer olmaktan
 Hayırlıdır... Ne yaman söz, ne kahraman iman!

(*Safahat*, Dördüncü Kitap, Fatih Kürsüsünde)

BALKANLARDA TARİH VE KÜLTÜR GEZİSİ
YA DA BEYAZ MERMERDEN BİR MEZAR TAŞINA SEVİNMEK

Şimdi bizler de ecdadımızın mezar taşlarına bakarak o yerlerin bizim olduğunu söyleyebiliyoruz. Yani mezar taşlarımız sanki tapu kayıtlarımız gibi... Yine Mithat Cemal Kuntay'ın dediği gibi *uğrunda ölünen yerler vatandır* ve buralar da ecdadımızın uğruna öldükleri yerlerdir, yani vatandır...

Sarayova Başçarşı, şehitlik ve Bilge Kralımız Aliya'nın kabri, Tayyib Okıç Hoca'mızın kabri, Hüsrev Bey (Begova) Kütüphanesi ve çevresinde camiler... Osmanlı mirası ve bu mirasın hatıralarını canlı bir şekilde yaşatan eserleri ziyaret ve bu eserleri, Osmanlı Müslüman kimliğini korumak ve yaşatmak için son savaşta şehit olanları dualarla yâd edip buradan ayrılıyoruz...

Tıravnik, Elçi İbrahim Paşa Medresesi hâlâ yaşıyor, öğrenci yetiştirmeye devam ediyor. Bir imam hatip lisesi konumunda ve 500 öğrencisi olduğunu öğreniyoruz. Yine bu okulun ülkenin imam hatip ihtiyacını karşılandığını... Yerli rehberimiz burasının saygın bir okul olduğu söylüyor. Yine burada buz gibi suların aktığı kaynaktan su içiyor ve Alaca (Mustafa Paşa) Camii'ni ziyaret ediyoruz... Cami içinde ülkemizdeki camilerde olduğu gibi mihrabın sağından ve solundan yayılarak belli aralıklarla Allah, Muhammed, Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin yazıları ve minberinde yeşil zemin üzerine ayyıldızlı bayrağın asılı olduğunu görüyoruz. Ve mihrab üzerinde Osmanlı yapılarında çok yaygın olarak bulunan "*Küllemâ dehale aleyhâ Zekerıyyal Mihrab*" (Âl-i İmran, 3/37) ayeti...

Konya, Nevadra Nehri, nehir üzerinde 1945'de yıkılan ve 2005'te TİKA tarafından tekrar yaptırılan tarihi köprü ve Osmanlı çarşısı... Ve Osmanlı'nın Saraybosna'nın güneyindeki son noktası Poçitel... Burada bulunan Hacı Ali Paşa Camii...

Blagay'a, Buna Nehri'nin doğduğu noktaya gidiyoruz... Buradan bakınca devasa bir dağ kütesinin eğimli bir şekilde aşağı doğru indikçe oluşan açıklığa yerleştirilen Sarısalık (Alperenler) Tekkesi'ni ziyaret ediyoruz. Tekke'nin olduğu yerden bakınca kendimizi dağın altında /içinde gibi hissediyoruz. Burada dağın altından çıkan/doğan nehri görüyoruz...

Mostar, köprü, camiler, çarşı... Hıristiyanlarla Müslümanların birlikte yaşadığı bir bölge Mostar... Hıristiyanlar (Hırvatlar) buranın en yüksek noktasına, şehre hâkim bir tepeye otuz metre yükseklikte bir Haç dikmişler. Yine şehir içindeki Katedralin çan kulesini olabildiğince yükselterek son savaşta zafherlerini âdetâ bu yapılar ile tescil etmişler... Yine bu çan kulesini aydınlatarak

gece de hemen her yerden görünür kılmaya çalışmışlar. Rivayete göre Bilge Kralımıza (Aliya İzzet Bgoviç'e) da bundan dolayı bir çift söz söylemek düşmüş; *'Siz haçınızı en yüksek yere diktiğinizi sansanız da o her zaman Hilal'in çok altında kalacak. Bizim hilalimiz o kadar yüksekte ki dünyanın her yerinden görülür...'* İşte böyle...

Mostar'dan Karadağ'a, Adriyatik sahilindeki Hersek Novi'ye geçiyoruz. Burada fazla kalmadan ayrılıyor. Günlerden cuma olunca Cuma Namazı kılabilecek miyiz diye düşünerek yola devam ederken yolumuz üzerinde Türkiye'deki konaklama yerlerindeki mescitlere benzeyen küçük bir mekânda Cuma namazı kılma mutluluğunu yaşıyoruz. Cuma namazını kıldırmanın imamın buraya başka bir yerden Cuma namazı kıldırması için geldiğini öğreniyoruz. İmamın ve cemaatin kendilerine katılan ve mekânı doldurup taşırarak misafirlerle coştuklarını ve adeta bayram yaptıklarını görüyor ve biz de bu mutluluğa ortak oluyoruz. Resimler çektiler dualarla ayrılıyor ve Arnavutluk'a doğru yolumuza devam ediyoruz.

Arnavutluk'ta çoğunluğu Müslümanlardan oluşan İşkodra'ya geçiyoruz. Hasan Rıza Camii'ni ve Ebu Bekir Camii'ni ziyaret ediyoruz. Buradan da Tiran'a geçiyoruz. Tiran'da geceleyip istirahat ettikten sonra, sabah erken saatlerde Tiran merkezinde büyük bir meydanın kenarında bulunan Ethem Paşa Camii'ni ziyaret ediyoruz. Tiran'da şehri otobüsle genel olarak dolaşarak buradan ayrılıyor ve Kosova'ya hareket ediyoruz.

Altı yüz yıldan daha fazla bir zamandan beri Müslümanların yaşamakta olduğu Kosova'yı (1389 Sırpsındığı Savaşı ile Osmanlı'ya katılmıştı) gezerken burayı hep kendimizden bir yer olarak görüyoruz. Sanki bizden kopmamış gibi bakıyoruz şehrin caddelerine, yapılarına... Gördüğümüz camilerle ve minarelerle seviyor ve onların adeta bize doğru en yüksek perdeden seslenerek 'işte hâlâ buradayız, siz de hoş geldiniz' dediklerini işitir gibi oluyoruz... Burada Murad Hüdavendigar'ın şehitliğini ziyaret edip dualarla anıyoruz tüm şehitlerimizi... Buradaki müzeyi ziyaret ederek, fermanlar, giysiler, silahlar, ziyaretler ve savaş meydanlarını gösteren fotoğraflarla Osmanlıyla ilgili bilgilerimizi ve hatıralarımızı yeniliyoruz.

Kosova'da Murat Hüdavendigar'ı ziyaret sonrasında buradan içimizde bir buruklukla ayrılıyor. Ayrılırken bir parçamızın orada kaldığını düşünüyoruz adeta... Kosova Meydan Savaşı'nın yapıldığı alandan geçerken hayallere dalıyor savaş zihnimize canlandırıyor, Allahu Ekber sadaları arasında öldürülen

BALKANLARDA TARİH VE KÜLTÜR GEZİSİ
YA DA BEYAZ MERMERDEN BİR MEZAR TAŞINA SEVİNMEK

düşmanları ve toprağa düşen şehitleri görüyoruz. Şehitlerin kanları içinde padişahımız, Murad'ımızın da kanının olması buraya ayrı bir önem kazandırmış. Ve bu arada çok acı bir şekilde M. Akif Ersoy'dan seslendirilen Kosava ile ilgili mısralar... Acı ve burukluğumuzu körüklüyor...

Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!

Dizeleriyle başlayan şiir, acılarımıza, yaralarımıza basarak devam edip gidiyor.

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayâlin mi? Vefasız Kosova!
Hani binlerce mefâhirdi senin her adımın?
Hani sînende yarıp geçtiği yol «Yıldırım»ın?
Hani asker? Hani kalbinde yatan Şâh-ı Şehîd?
Ah o kurbân-ı zafer nerde bugün? Nerde o iyd?
Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını:
Yok mudur sende Murâd'ın iki üç damla kanı?
Âh Meşhed! O ne? Sâhândaki meyhâne midir?
Kandilin, görmüyorum, nerde? Şu peymâne midir?
Ya harîminde yatan şapkalı sarhoşlar kim?
Yoksa yanlış mı? Hayır, söyleme, bildim... bildim!
Basacak mıydı, fakat, göğsüne Sırb'ın çarığı?
Serilip yerlere binlerce şehîdin sarığı,
Silecek miydi en alçak neferin çizmesini?
Dürtecek miydi geçen, leş gibi her lîmesini?
Ya şu üç parçalı bayrak dikilirken tepene,
Neye indirmede, kim çıktı bu halkın önüne?

... diye devam ediyor ve şiirin devamında bu hâle düşmemizin, ayrılığımızın asıl sebebi olan kavmiyet davasına kapılmamızın faturası arz ediliyor. Ve nihayet

Mehmet Akif'in de adeta başka bir âlemde yaşarcasına ve son sözlerini söyleyip çaresizlik içinde oturup kaldığını düşündüğümüz şu dizelerle biten yakarışını dinliyoruz;

Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsid da'vâ?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki, evet, Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!...
28 Rebülevvel 1331/21 Şubat 1328 (6 Mart 1913)
(*Safahat*, Üçüncü Kitap, Hakkın Sesleri)

Kosava'yı arkamızda bırakıp Prizren'e geçiyoruz. Sinan Paşa Camii'ni ziyaret edip, otobüsle panoramik şehir turu yaptıktan sonra buradan da ayrılıyor. Alaca Camii'ni ziyaret edip yol üzerinde bulunan Halvetî Tekkesini ziyaret ediyoruz. Türkiye'de yaşarken aklımızın ucundan bile geçmeyen böyle bir ziyareti, burada yapılmayınca büyük bir eksiklik olarak kabul ederek yapıyoruz. Her yanında bizden bir şeyler olduğunu görüyor ve farklı bir sevinçle bakıyoruz bizden olan her şeye... Hz. Muhammed, Fatıma ve Ali'yi temsil eden resmi, fotoğraf makinelerimizle kayda alıyoruz. Şeyh efendiyle tokalaşıp, tanışıp kısa bir sohbetten sonra vedalaşıyoruz...

Ohri'ye geçiyoruz. Buradaki Osmanlı evlerini ziyaret ediyoruz. Ali Paşa Camii, Çınar Meydanı ve meydandaki Türk çayevi, Türk Derneği ve bizim Anadolu şehirlerindeki çarşı yapılarının bir benzerini görüyoruz. Eski yapıları ve yeni inşa edilen yapılarıyla... Bu arada Ohri Gölü'nde bir saatlik vapur turu yapıp sonra da şehrin dışında Ohri Gölü kenarındaki konaklama yerine geçiyoruz... Sabah dinç bir şekilde tamamen Müslüman şehri olan Koçanik'e geçiyoruz ve burada Sinan Paşa Camii'ni ziyaret ediyoruz...

Yeni ziyaret yerimiz Makedonya, Kalkandelen. Burada Paşa Camii, Alaca Camii, hamam ve Harabatî Baba Tekkesi'ni ziyaret ediyoruz. Burada Cumali adlı kendisini ilgiyle dinleten bir rehberden özgün Türkçe anlatımıyla bölgenin geçmişi ve son iç savaştaki mücadeleleriyle ilgili açıklamalarını dinledikten sonra

BALKANLARDA TARİH VE KÜLTÜR GEZİSİ
YA DA BEYAZ MERMERDEN BİR MEZAR TAŞINA SEVİNMEK

tekkeye geçip şeyh efendiyle tanışıp sohbet ediyoruz. Şeyh efendi bir toplantı vesilesiyle Ankara'ya geldiğini ve Sincan'da yapılan bir toplantıya katıldığını ifade ediyor. Birlikte fotoğraflar çektirip vedalaşyoruz.

Makedonya'da Sulatan Murat Camii, Murat Paşa Camii, Yahya Paşa Camii gibi mekânları ziyaret ediyoruz. Son durağımız Üsküp'e geçiyoruz. Burası yarısı Müslüman yarısı Hıristiyan bir şehir. Müslüman bölgesinde Eski çarşığı gezerken her hangi bir Anadolu şehrindeki eski çarşıdan hiç farkı olmadığını görüyoruz. Bit Pazarı, çarşıdaki tek katlı dükkânları, çay ocakları, sokak aralarında sık sık yerleştirilen camileri ile tam bir Müslüman Osmanlı şehri... Burada geleneksel yemeğimiz kuru fasulyenin çömlekte pişmiş haliyle ikram edildiği sokak arası asma altı bir mekânda akşam yemeğimizi yiyerek buranın bizden bir parça olduğunun tescilini yapıyoruz.

Balkanlardaki son gecemizi Üsküp'te geçiriyoruz. Değerlendirme toplantısında yaşlısı ve genciyle herkeste bir başka mutluluk olduğunu görüyoruz. Ülkemizin sınırlarının buralara kadar uzandığının canlı şahitleri olarak, bu topraklarda bizden birileri, binlerce birileri olduğunu, buralarda bizlerin mezarlarının, camilerinin, evlerinin, çarşılarının, kalelerinin, hamamlarının ve her şeyiyle bizim olan şehirlerin olduğunu aynelyakîn olarak görmenin göz aydınlığı ile oluşan bir sevinci yaşıyoruz. Gördüklerimizden duyduğumuz mutluluğu, huzuru, özlemi ve tabii ki burukluğu itiraf ediyoruz...

Sonuç olarak toplantının merkezine bu güzelliği yaşamamıza vesile olan herkese en samimi duygularla teşekkürleri yerleştiriyoruz. Bu vesileyle biz de yeniden:

-İslam Tarihçileri Derneğine (Mehmet Şeker, Ali Tekkoyun'a),

-Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne,

-Rehberlik hizmeti veren ve bunu büyük bir sabırla, özveriyle yürüten rehberlerimiz Erol Bodur, İlker Datoğlu'na,

-Bölgeden olup bize rehberlik eden ve güzel şivesiyle 'Padişahımız, Hünkarımız, Sultanımız, Bajbakanımız'la başlayan cümleler kuran, anlattıkları her şeyle Türkiye bağlantısını mutlaka ifade eden ve edebiyatımızın en seçkin

ADNAN ADIGÜZEL

şairlerinden şiirler okuyarak bizlere hoş bir zaman dilimi yaşatan Abdullah ve Ahmet kardeşlerimize,

-Farklı bir rehberlik yapan ve açıklamalarıyla bizleri bilgilendiren, organizasyonun gerçekleşmesi ve güzel bir şekilde yürütülmesinde büyük katkıları olduğuna inandığımız Mefail Hızlı hocamıza teşekkür ediyoruz...

Son olarak, bir hafta boyunca özellikle seyahat esnasında güzel vakit geçirmemize katkı sağlayan tüm arkadaşlara, birçokları birbirleriyle burada tanıştığı halde, birbirine destek olarak selamlarını, sohbetlerini ve gülen yüzlerini esirgemeyerek birlikte olmaktan huzur ve mutluluk duyduğumuz tüm arkadaşlarımıza teşekkür ediyoruz...

Saraybosna Mezarlığında Tayyib Okiç'in Kabri

BALKANLARDA TARİH VE KÜLTÜR GEZİSİ
YA DA BEYAZ MERMERDEN BİR MEZAR TAŞINA SEVİNMEK

Saraybosna Şehitliği

Saraybosna Şehitliği

ADNAN ADIGÜZEL

*Saraybosna Mezarlığı,
(Orta Kısımdaki Siyah Mezarlar Gayrimüslim Mezarları)*

*Saraybosna Mezarlığı,
(Üst Kısımdaki Siyah Mezarlar Gayrimüslim Mezarları)*